

หลักการและขั้นตอนการปรับใช้วิธีวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย¹

Principles and Application of Wasatiyyah in Thailand

(Received: Feb 28, 2022 Revised: June 20, 2022 Accepted: June 23, 2022)

อรรณพ แดงโกเมน², อับดุลเลาะห์ หนุ่มสุข³

Annop Dangkomen, Abdullah Numasuk

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับหลักการและขั้นตอนการประยุกต์แนวทางวะสะฎียะฮ์⁴ ในประเทศไทย โดยงานวิจัยฉบับนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูลจากบทบัญญัติแห่งคัมภีร์อัลกุรอาน⁵ อัลหะดีษ⁶ ทัศนะของบรรดาปราชญ์อิสลาม นักวิชาการอิสลามที่ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว และกฎเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลาม เช่น มะกอศิดชะรีอะฮ์ อุศูลุลฟิกห์ เกาะวาอิดอัลฟิฮียะฮ์ ฟิกฮ์ฮัลวาเกียะฮ์ ฟิกฮ์ฮัลเอาละวียะฮ์ และฟิกฮ์ฮัลอะกอลียะฮ์ และข้อมูลอีกส่วนหนึ่งมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ก่อตั้งและผู้กำหนดนโยบายขององค์กรวะสะฎียะฮ์

¹บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ ในหัวข้อ “วิธปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนาในสังคมหลากหลายวัฒนธรรมกรณีศึกษาการ เคลื่อนไหวองค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย”

²นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี Email: annopdang@gmail.com

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์บัณฑิตวิทยาลัย คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

⁴วะสะฎียะฮ์ หมายถึงคุณภาพ ซึ่งหมายถึงความยุติธรรมและสิ่งที่ดีที่สุดในด้านคำพูดและการปฏิบัติที่เหมาะสมกับกลุ่มชน ช่วงเวลาและสถานที่

⁵อัลกุรอาน คือคัมภีร์ที่ถูกประทานมาให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด

⁶หะดีษ คือทุกสิ่งที่มาจากท่านนบีมุฮัมมัด ทั้งคำพูด การกระทำและการยอมรับ

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวทาง“อัลวะสะฎียะฮ์”มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 6 ประการ คือ 1) ความดีเลิศ 2) ความยุติธรรม 3) ความสมดุล 4) ความซื่อสัตย์ต่อหลักธรรม 5) ความเรียบง่าย 6) ความฉลาดในการคิดไตร่ตรอง

2. “อัลวะสะฎียะฮ์” ในการประยุกต์ในบริบทของสังคมไทย ต้องวางอยู่บนหลักการของฟิกฮ์อุลอะก้อลียะฮ์ คือ 1) การป้องกันอันตราย 2) การปกป้องผลดีที่จะเกิดขึ้น 3) ความยืดหยุ่น 4) การจัดลำดับความสำคัญของบัญญัติอิสลาม 5) ความเหมาะสม (กาละเทศะ) 6) การประเมินถึงผลดีและผลเสีย

คำสำคัญ: หลักการ การประยุกต์ วิถีวะสะฎียะฮ์

Abstract

This study employed a qualitative research approach, with the main aim of studying the principles and the application of Wasatiyyah in Thailand. The researcher collected the data from al-Qur'an al-Hadi, the perspective of Islamic experts and educators, and Islamic laws, such as Maqasid al-Shari'ah, Usul al-Fiqh, Qawa'id al-Faqhiyya, Fiqh al-Waaqi', Fiqh al-Awlawiyyat, and Fiqh al-Aqalliyyat, and the data from the in-depth interview of the founders and the policy makers of Wasatiyyah.

The results revealed that

1. the concept of Al-Wasatiyyah comprised of six main principles: 1) excellence 2) justice 3) balance 4) integrity 5) simplicity and 6) wisdom; and
2. the application of Al-Wasatiyyah in Thai society was based on six principles of Fiqh al-Aqalliyyat: 1) prevention of harm 2) protection 3) flexibility 4) prioritization of Islamic rules 5) propriety and 6) diagnosis of weaknesses.

Keyword: Principles, Applying, Wasatiyyah Method.

บทนำ

อัลวะสะฎียะฮ์ คือการนำเสนอหลักการที่สังเคราะห์มาจากหลักคำสอนของอิสลามที่ถูกต้อง โดยทำการศึกษาวิเคราะห์หลักคำสอนของอิสลามกับบริบทของสถานที่ ผู้คน และกรณีศึกษาในบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้เป็นหลักการที่เป็นที่เข้าใจและสอดคล้องกับยุคสมัย โดยยังคงปกป้องรากฐานและรักษาเจตนารมณ์ของอิสลามเอาไว้ ในคัมภีร์อัลกุรอานได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในหลาย ๆ โองการ ดังเช่นโองการที่ 2: 143, 28: 68, 17: 29, 67: 25, 110: 17, 126: 6 เป็นต้น ซึ่งบางครั้งอัลกุรอานนำเสนอด้วยถ้อยคำที่ชัดเจนและบางครั้งอัลกุรอานนำเสนอในภาพรวมเพื่อสื่อเป็นนัยของหลักทางสายกลาง ดุลยภาพ ความดี

คำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” เริ่มถูกนำมาอธิบายและประยุกต์จนเป็นที่แพร่หลายทั้งในแวดวงวิชาการและองค์กรมุสลิมต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังจากเหตุการณ์ 9/11 ที่กระแสดต่อต้านอิสลามได้ทวีความรุนแรงขึ้น กระแสความหวาดกลัวต่อมุสลิมและอิสลามที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเรียกปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า “อิสลามโมโฟเบีย” รวมถึงประเทศไทย อันเป็นปฏิกิริยาต่อกระแสเกลียดชังอิสลามและมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของมุสลิมไทยด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งภายในระหว่างมุสลิมด้วยกันเองที่มีความแตกต่างทางทัศนะและวิถีปฏิบัติศาสนกิจ ความไม่เข้าใจในวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในสังคมไทย ดังที่ปรากฏในงานวิจัยของรัตติยา สาและ (2544) อมรา พงศาพิชญ์ (2543) เป็นต้น

การประยุกต์กฎเกณฑ์และข้อกฎหมายอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกนำมาใช้ในบริบทของสังคมไทย ทั้งในเรื่องระบบโครงสร้างทางสังคม ประเพณีและลักษณะของชนต่างศาสนิกในสังคมไทย รัฐธรรมนูญ ตัวบทกฎหมายวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อบัญญัติและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีการของวะสะฎียะฮ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย โดยเน้นการศึกษาในเรื่อง

สิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อผู้อื่น ระเบียบแบบแผนที่กำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไรในสังคม ควรประพฤติหรือปฏิบัติอย่างไร บรรทัดฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานภาพเหล่านั้นก็คือ สิทธิหน้าที่ อภิสิทธิ์และภาวะจำยอม เป็นการยอมรับกฎเกณฑ์ที่หลักการของอิสลามและสมาชิกของสังคมเป็นผู้กำหนดขึ้น และหลักการแห่งข้อบัญญัติอิสลามที่เกี่ยวข้องเพื่อหาจุดร่วมสำหรับการวางรูปแบบที่เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในบริบทของประเทศไทย

ด้วยสาเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาและวิเคราะห์หลัก“อัลวะสะฎียะฮ์” ด้วยการที่ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ความเชื่อและประเพณี ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวจะนำไปประยุกต์ในบริบทของสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อที่มุสลิมจะได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของอิสลามต่อไปและเพื่อความสงบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมโดยรวม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางของอัลวะสะฎียะฮ์ที่ถูกต้องตามครรลองของอิสลาม
2. เพื่อนำเสนอหลักการและขั้นตอนการประยุกต์แนวทางวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ องค์ความรู้เกิดจากการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลอันได้แก่ (1) บทบัญญัติแห่งคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ ทัศนะของบรรดาปราชญ์อิสลามโดยเฉพาะในยุค 300 ปีแรกตามปฏิทินอิสลาม ทัศนะของ

นักวิชาการอิสลามในประเด็นดังกล่าว และกฎเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลาม เช่น มะกอศิดชะรีอะฮ์ อุศูลุลฟิกห์ เกาะวาอิดอัลฟิกฮียะฮ์ ฟิกฮ์ฮ์อัลวาเกียะฮ์ ฟิกฮ์ฮ์อัลอะละเวียะฮ์และฟิกฮ์ฮ์อัลอะกอลียะฮ์

การวิจัยเรื่อง “หลักการและทฤษฎีการประยุกต์ใช้แนวทางวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย” งานวิจัยชิ้นนี้จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ ตำราและเอกสารของบรรดาปราชญ์อิสลาม สิทธิและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ว่าด้วยวิถีปฏิบัติในการอยู่ในบทบาทญุมฮูรอิสลาม ในยุคสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด วิถีปฏิบัติของเศาะหาบะฮ์และกฎเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลาม เช่น มติที่เห็นตรงกันของปวงปราชญ์ (อัลอิญญุม่า) และการเทียบเคียงข้อบัญญัติ (กียาส) รวมถึงหลักการที่เป็นกฎเกณฑ์ทางหลักนิติศาสตร์อิสลาม (เกาะวาอิด อัลฟิกฮียะฮ์) และหลักเจตนารมณ์แห่งบทบาทญุมฮูรอิสลาม (มะกอศิดชะรีอะฮ์) นิติศาสตร์สำหรับชนกลุ่มน้อย (ฟิกฮ์ฮ์อัลอะกอลียะฮ์) เป็นสำคัญ ตำราของปราชญ์อิสลามร่วมสมัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบัน เป็นต้น เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัยเพื่อนำไปเรียบเรียง นำสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่อไป

ซึ่งแหล่งข้อมูลดังกล่าวประกอบไปด้วยข้อมูลหลักชั้นต้น (Primary Source) ดังนี้

1. คัมภีร์อัลกุรอาน โดยอาศัยโองการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน
2. หะดีษต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับและประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับงานวิจัย
3. หนังสือประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับงานวิจัย
4. ตำรานิติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ คำวินิจฉัยของปวงปราชญ์

ข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ประกอบไปด้วย

1. หนังสืออรรถาธิบายอัลกุรอานที่อธิบาย ขยายความและรวบรวมอายะฮ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นตามที่ระบุในชั้นปฐมภูมิ
2. หนังสืออรรถาธิบายหะดีษต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้ตามที่ระบุในชั้นปฐมภูมิ
3. หนังสือนิติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับหลักกฎหมาย
4. ตำราประวัติศาสตร์ที่อธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
5. หนังสือที่เขียนเกี่ยวกับประเด็นที่สอดคล้องกับงานวิจัยเป็นการเฉพาะ

ข้อมูลจากเอกสารชั้นตติยภูมิ (Tertiary Source)

ซึ่งแหล่งข้อมูลดังกล่าวประกอบไปด้วย

1. บทความ

การรวบรวมข้อมูลและเนื้อหา

1. รวบรวมตัวบทอัลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับหลักอัลวะสะฎียะฮ์ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกันทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงและที่มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นการวิจัย
2. รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารระดับปฐมภูมิ
3. รวบรวมข้อมูล เนื้อหาหลัก จากงานเขียนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักวะสะฎียะฮ์
4. รวบรวมหลักคำสอน หลักเกณฑ์ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้
5. รวบรวมทัศนะของบรรดาปราชญ์ที่เกี่ยวกับงานวิจัย บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. รวบรวมข้อมูลและบทวิเคราะห์ของข้อมูลในข้อ 1-5 จากหนังสืออ้างอิงประเภทต่าง ๆ ทั้งในระดับทุติยภูมิ และตติยภูมิมาไว้ในที่เดียวกัน

การเรียบเรียง วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์โดยใช้หลักเกณฑ์ดังนี้

1. บทบัญญัติแห่งคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ ทัศนะของบรรดาปราชญ์อิสลามโดยเฉพาะในยุค 300 ปีแรกตามปฏิทินอิสลาม ทัศนะของนักวิชาการอิสลามในประเด็นดังกล่าว โดยใช้ตำราการอธิบายอัลกุรอานของปราชญ์อิสลามที่เชี่ยวชาญในด้านนี้และเป็นตำราที่โลกอิสลามให้การยอมรับว่าถูกต้อง เช่น ตัฟสีร์อิบนิกะษีร์ ตัฟสีร์อฎเฏาะบะรียี เป็นต้น ส่วนหลักการเกี่ยวกับอัลหะดีษ ผู้วิจัยจะยึดหะดีษที่มีความถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือตามกระบวนการของวิชาการรายงานอัล-หะดีษในการให้น้ำหนักความถูกต้องในด้านสายรายงานและตัวบทของหะดีษ การวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องนี้

2. ทัศนะของปราชญ์อิสลาม สำหรับทัศนะของปราชญ์ที่มีความเห็นตรงกัน หรือมีเพียงทัศนะเดียว ผู้วิจัยจะถือว่าเป็นทัศนะที่ถูกต้อง ส่วนทัศนะของปราชญ์ที่มีความเห็นขัดแย้งกัน ผู้วิจัยจะให้น้ำหนักและเลือกทัศนะที่มีหลักฐานชัดเจนมากที่สุดตามสถานะความน่าเชื่อถือของหลักฐานหรือทัศนะที่ใกล้เคียงกับบรรพชนที่ดียุคแรกโดยเฉพาะในยุค 300 ปีแรกตามปฏิทินของอิสลาม⁷เป็นประการสำคัญ

3. พิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาโดยใช้หลักการ กฎเกณฑ์ของการวิเคราะห์และวินิจฉัยทางนิติศาสตร์ที่เรียกว่า มะกอศิดชะรีอะฮ์ อูศูลุลฟิกห์ เกาะวาอิดอัลฟิกฮียะฮ์ ฟิกห์ฮ์ลัฆวาเกียะฮ์ ฟิกห์ฮ์ลัฆเอาละวียะฮ์ และฟิกห์ฮ์ลัฆอะกอลลียะฮ์ ซึ่งจะเป็นข้อสรุปที่จะรวบรวมและประมวลให้อยู่ภายใต้เนื้อหาเดียวกัน โดยครอบคลุมข้อปลีกย่อยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

⁷ปฏิทินอิสลาม มีชื่อเรียกว่าฮิจเราะห์ศักราช เป็นระบบปฏิทินจันทรคติซึ่งประกอบด้วย 12 เดือน และใน 1 ปีจะมี 354 หรือ 355 วัน ปฏิทินฮิจเราะห์ใช้กำหนดวันสำคัญต่าง ๆ ของศาสนาอิสลาม เริ่มนับครั้งแรกเมื่อนานบีมุฮัมหมัดอพยพจากนครมักกะฮ์ไปยังนครมะดีนะฮ์

ในประเด็นดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงข้อกำหนดต่าง ๆ ของข้อปลีกย่อยต่าง ๆ ของปัญหาเหล่านั้น

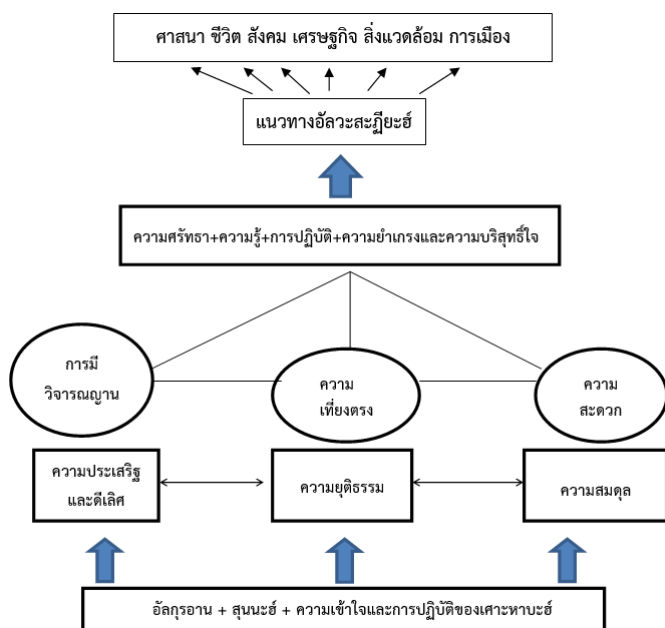
ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “หลักการและขั้นตอนการประยุกต์แนวทางวะสะฎียะฮ์ ในประเทศไทย” สามารถสรุปข้อค้นพบจากการวิจัยได้พอสังเขปดังนี้

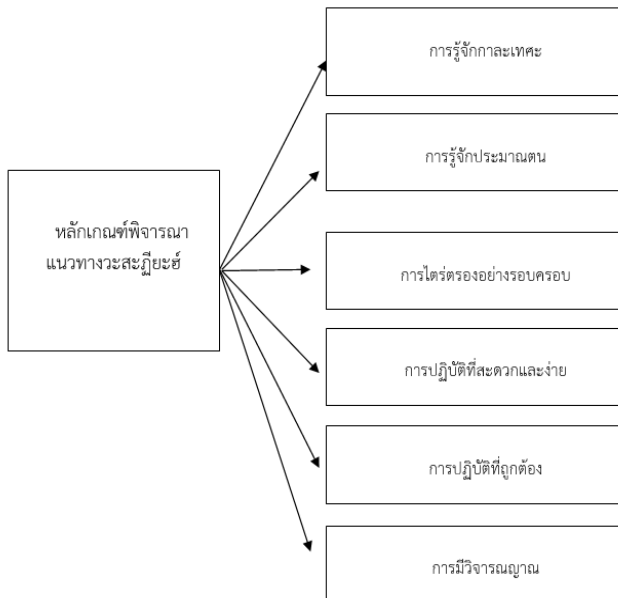
1. แนวทาง“อัลวะสะฎียะฮ์”มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 6 ประการ คือ 1) ความดีเลิศ 2) ความยุติธรรม 3) ความสมดุล 4). ความซื่อสัตย์ ต่อหลักธรรม 5) ความเรียบง่าย 6) ความฉลาดในการคิดไตร่ตรอง

2. “อัลวะสะฎียะฮ์”ในการประยุกต์ในบริบทของสังคมไทย ต้องวางอยู่บนหลักการของ ฟิกห์ อัล-อะกัอลียาต คือ 1). การป้องกันอันตราย 2) การปกป้องผลดีที่จะเกิดขึ้น 3) ความยืดหยุ่น 4) การจัดลำดับความสำคัญของบัญญัติอิสลาม 5) ความเหมาะสม (กาละเทศะ) 6) การประนีประนอมถึงผลดีและผลเสีย

แผนภาพที่ 1 ภาพแผนผังโครงสร้างและองค์ประกอบของอัลวะสะฎียะฮ์

แผนภาพที่ 2 หลักเกณฑ์พิจารณาแนวทางอะละฮ์ญะฮ์

จากแผนผังกรอบแนวคิดอัลอะละฮ์ญะฮ์จะประกอบไปด้วย 3 เสาหลัก คือ 1. ความยุติธรรม หมายถึง ความยุติธรรมที่มีได้จำกัดอยู่เฉพาะมุสลิม เท่านั้น แต่เป็นสิทธิ์ของมนุษย์ทุกคนที่พึงได้รับ คือการให้ความเป็นธรรม ระหว่างคู่กรณีสองฝ่ายโดยไม่มีความลำเอียง ขจัดการเห็นแก่ตัวเอง พกป้อง และความอธรรมในทุกรูปแบบ 2. ความดีเลิศ หมายถึง แนวทางที่ประเสริฐ และดีเลิศ ซึ่งประชาชาติอิสลามต้องสนับสนุนแนะนำกันในเรื่องที่เป็นสิ่งที่เป็น ความดีงามและห้ามปรามกันในเรื่องที่เป็นความเลวร้าย และการไม่สุดโต่งและไม่เพิกเฉยทั้งในด้านหลักความเชื่อและการปฏิบัติในเรื่องศาสนาและการใช้ชีวิต 3. ความสมดุล หมายถึง หลักที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความสุดโต่งหรือเลยเถิด

กับความละเลยหรือหย่อนยานในหลักคำสอนของอิสลาม มีความพอประมาณในทุกอย่าง ความพอดี ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป โดยต้องไม่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อน ผสานกับองค์ประกอบที่สำคัญอีก 3 ประการ คือ

1. วิจารณ์ญาณ หมายถึง การพิจารณาเหตุและผลให้ลุ่มลึก การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบบนข้อเท็จจริงและความถูกต้อง
2. ความสะดวก คือ ขจัดความยากลำบากที่เกินขอบเขตหรือเกินความสามารถของมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความยากลำบากในการปฏิบัติ ความสะดวกง่ายดายและความไม่ลำบากในการปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติทางกายภาพในรูปของคำพูดและการกระทำหรือทางด้านจิตใจในรูปของความเชื่อความศรัทธาที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติและเจตนารมณ์ของอิสลาม
3. ความเที่ยงตรง หมายถึง ความเที่ยงตรงในแนวทางและหลักคำสอนที่ไม่เบี่ยงเบนไปจากแนวทางที่ถูกต้องหรือการอยู่ตรงกลางโดยไม่เอนเอียงไปกลุ่มไหนหรือพวกไหน ซึ่งหากเราสามารถประสานพื้นฐานเหล่านี้เข้ากับเงื่อนไขที่สำคัญอีก 4 ประการ ได้แก่ ความศรัทธา ความรู้ที่ถูกต้อง การปฏิบัติที่ถูกต้อง ความยำเกรงและเจตนาอันบริสุทธิ์โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บน อัลกุรอานและแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด เป็นสำคัญ

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบแต่ละข้อแล้ว ผู้วิจัยพบว่าทางสายกลางในอิสลาม คือกระบวนการการเรียนรู้ กระบวนการฝึกฝนและวิธีการนำไปประยุกต์ ซึ่งในกระบวนการปฏิบัติองค์ประกอบเหล่านี้จำเป็นต้องประสานกลมกลืน เป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเกื้อหนุนกันตลอดโดยไม่ได้แยกว่า จะต้องเริ่มจากหลักธรรมคำสอนข้อใดก่อน ทางสายกลางของบุคคลหนึ่งอาจขึ้นอยู่กับการกำหนดของบุคคลนั้นเอง บุคคลนั้นเป็นผู้รู้ดีที่สุดว่าอะไรคือทางสายกลางสำหรับเขา แต่การกำหนดทางสายกลางนั้นต้องเป็นไปตามหลักเหตุผล ไม่ใช่ความรู้สึก โดยอาศัยหลักธรรม 6 ประการ ของแนวทางวะสะฎียะฮ์ คือความประเสริฐและดีเลิศ ความยุติธรรม ความสมดุล และความเที่ยงตรงในแนวทางและหลักธรรมคำสอน ความสะดวกในการปฏิบัติ

ตามคำสอนของอิสลาม เหตุผลและวิจารณ์ฐาน บวกกับเงื่อนไขอีก 4 ประการ คือ การศรัทธา ความรู้ การปฏิบัติและเจตนาที่ดี (อิกလာศ) และหลักเกณฑ์ที่ตัดสินทางสายกลาง อีก 6 ประการ คือ กาละเทศะ การรู้จักประมาณ ตน การไตร่ตรองอย่างรอบครอบ การปฏิบัติที่สะดวกและง่าย การกระทำด้วยเจตนาดีและบริสุทธิ์ใจ จึงจะก่อให้เกิดแนวทางแห่ง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่สมบูรณ์ได้

อภิปรายผลการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าประเด็นเรื่อง “หลักการและขั้นตอนการประยุกต์ใช้แนวทางวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย” โดยภาพรวมแล้วประเด็นที่มีการศึกษากันมากคือเรื่อง ความแตกต่างทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เช่น พรอุษา ประสงค์วรรณะ (2556), ลดาวัลย์ แก้วสินวล (2547), สุชาติ เศรษฐมาลินี (2558), อิศรา ศานติศาสน์ (2556), อาดิศร์ อิดริส รักษมณี (2557), เรณูมาศ รอดเนียม (2556), ในการศึกษา ค้นคว้าประเด็นเรื่องหลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ หลักการและทฤษฎี การประยุกต์ใช้แนวทางวะสะฎียะฮ์นั้น โดยภาพรวมแล้วประเด็นที่มีการศึกษากันมากคือเรื่อง ความหมายและแนวทางของวะสะฎียะฮ์ในแง่มุมต่าง ๆ แบบกว้าง ๆ เช่น หลักการอัลวะสะฎียะฮ์ในอัลกุรอานและอัลหะดีษ การนำเสนอแง่มุมของอัลวะสะฎียะฮ์ในด้านความเชื่อ (อะกีดะฮ์) ในด้านศาสนพิธี (อิบาดะฮ์) ในด้านมรรยาท อัลวะสะฎียะฮ์ในอิสลามกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลาง สังคมพหุวัฒนธรรมและการทำความเข้าใจหลักของอัลวะสะฎียะฮ์และการนำไปใช้ในชีวิตจริง เช่น ฟัยฮาฮ์ อิสฮัก อับดุล เกาะวาลิมีย (Fiyhaa Ishak Abd Qawasimiy, 2008), สะอีด อิสมาอิล ศียานีย (Saeed Ismael Sieniy, 2015), รานีย มุฮัมหมัด อะซีซ อัลนัซมีย (Rania Mohammad Azizr al-NaZmiy, 2010), อิบรอฮิม อาลฮุเซน, (2561), อีสมะแอ กาเด๊ะ (2561), อับดุลเลาะ หนุ่มสุข, (ม.ป.ป) เป็นต้น โดยชุดข้อมูลดังกล่าว

ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาความแตกต่างทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การนำเสนอหลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ในภาพกว้างและเป็นองค์รวม โดยผลการวิจัยจากการศึกษาจำนวนมากชี้ชัดไปในทางเดียวกันว่า การยอมรับในความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม และการไม่กีดกันทางสังคม ยอมรับให้คนกลุ่มน้อยทางศาสนาและชาติพันธุ์ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมทางการเมืองและการปกครองในทุกระดับด้วยเป็นปัจจัยสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ส่วนประเด็นเรื่องวิถีปฏิบัติ กฎเกณฑ์ ข้อกฎหมาย ตลอดจนผลสะท้อนการปฏิบัติตามหลักการอิสลามของมุสลิมที่มีต่อสังคมในการลดความรุนแรงและสร้างสันติสุขในบริบทของประเทศไทยนั้น ถึงแม้ว่าจะมีงานเขียนและผลการศึกษาออกมาบ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงบทความสั้น ๆ การนำเสนองานผลงานที่แปลมาจากภาษาต่างประเทศหรือหนังสือที่มีการอธิบายบางส่วนในบางประเด็นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งยังขาดการรวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวที่มากพอทั้งจากงานวิจัยด้านกฎหมายอิสลามในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคสมัยแรกแห่งอิสลาม ความสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย รวมถึงหลักทฤษฎีวะสะฎียะฮ์และการนำมาปรับใช้ในประเทศไทยเป็นหลัก แม้จะมีผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องนี้บ้าง แต่ยังไม่มีการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ในประเด็นดังกล่าวอย่างเป็นระบบในบริบทของสังคมไทย ซึ่งจากการศึกษาพบว่าทางสายกลางขึ้นอยู่กับความจำเป็นและบริบททางสังคมของแต่ละบุคคล ไม่มีสถานะแน่นอนตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับกาลเทศะ บุคคลและบริบททางสังคมอื่น ๆ อีกหลายอย่าง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับมุมมองเชิงเปรียบเทียบผลดีและผลเสียที่ตามมา สภาพสังคมวัฒนธรรม เรื่องจรรยาบรรณ วัฒนธรรมของสังคมแต่ละท้องถิ่นและในแต่ละยุคสมัย ความนิยมหรือไม่นิยมในแต่ละเรื่องของคนในชุมชนนั้น ๆ ด้วย ซึ่งหากทุกฝ่ายเข้าใจกรอบแนวคิดคุณลักษณะ ค่านิยมของอัลวะสะฎียะฮ์อย่างดีและชัดเจนแล้ว ก็จะช่วย

ในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ และจะนำไปสู่ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ความสมดุลและมั่นคง ที่พร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านศาสนา เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม องค์กรความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้เสมอ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ผู้เขียนให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งให้แนวทางแก่ผู้สนใจในการต่อยอดการวิจัยในหัวข้อหรือประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักการและขั้นตอนการประยุกต์แนวทางวาระสีเขียวในประเทศไทย” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ คือ

1. ควรส่งเสริมสร้างการองค์ความรู้เรื่องวาระสีเขียวหรือทางสายกลางให้กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม ต่อเนื่องและหลากหลายไม่ใช่เฉพาะจำกัดแต่แวดวงของนักวิชาการเท่านั้น

2. ควรมีหลักสูตรการฝึกอบรมให้มีความรู้ในเรื่องนี้โดยเฉพาะเยาวชนและศาสนิกชนทุกศาสนา

3. ควรส่งเสริมให้มีการจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทั้งในด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษาทั้งในระดับอนุบาล ประถม มัธยม และมหาวิทยาลัยในทุกภาคส่วนของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- พรอุษา ประสงค์วรรณ. (2556). การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. [พุทธศาสนคหบดีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- รัตติยา สาและ. (2547). การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เรณูมาศ รอดเนียม. (2556). ความกลมกลืนทางวัฒนธรรมในชุมชนสองศาสนา: กรณีศึกษาชุมชนตะโหนด อำเภอดะหมัด จังหวัดพัทลุง. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].
- ลดาวัลย์ แก้วสีนวล. (2547). การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัด (ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส). [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
- สุชาติ เศรษฐมาลินี. (2558). การสร้างสันติภาพในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาชาติพันธุ์: กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อมรา พงศาพิชญ์. (2543). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อับดุลเลาะ หนุ่มสุข. (ม.ป.ป.). หลักทางสายกลาง (الوسطية) ในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ. กรุงเทพฯ: สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี.
- อาดิศร์ อิดริส รักษมณี. (2557). การศึกษามโนทัศน์ของชาวยุโรปที่มีต่อมุสลิมผ่านทางจิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

- อิบบรอเฮง อาลฮุเซน. (2561, กรกฎาคม - ธันวาคม). การทำความเข้าใจหลักอัลวะสฎียะฮ์และการนำไปใช้ในชีวิตรจริง. *วารสาร AL-NUR บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี*, 13(2), 203 - 222
- อิสรา ศานติศาสน์. (2556). *การมีวิถีชีวิตร่วมกันของชนต่างศาสนาวัดนธรรมและชาติพันธุ์ในกลุ่มประเทศอาเซียน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิสมาแอ กาเต๊ะ. (2561, กรกฎาคม - มิถุนายน). ะสฎียะฮ์ในอิสลามกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ด้านความเชื่อและความคิด. *วารสารวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 9(1), 32 - 48
- Abd Aziz al-Ahmadiy. (2004). *Iktilaf al-daryn wa asarahu fiy al- shara'ia al-islamiyah*. Jamiat al-Islamiyah, Madina.
- Abd Aziz bin Ibrahim al-Omari. (2011). *Rasulullah wakhatam alnabiyyn deen wa dawlah*. Bairut: bisan li al-Nashr wa al-Tawzy'i.
- Ameen Abdullah al-ShaQawiy. (2015). *Al-Muslimoon fiy bilad al-ghrbah*. Riyad: Maktabah malik Fahad al-Wataniyyah.
- Fiyhaa Ishak Abd Qawasimiy. (2008). *al-Washatiyyah fil Islam wal-Quran*.
- Rania Mohammad Azizr al-NaZmiy. (2010). *al-Washatiyyah fil Tarfiyhi Biynal Mashruq Wal Mamnuq*.
- Saeed Ismael al-Syniy, (2015). *Alaqah al-muslimeen bi ghyri al-muslimeen*. (3 rd ed.). Madinah: Maktabah malik Fahad al-Wataniyyah.